

Michał Sobczak

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

UWAGI WSTĘPNE O NIEMIECKIEJ LEKSYCE WOJSKOWEJ OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO (NA PODSTAWIE SŁOWNIKA NIEMIECKO-ROSYJSKIEGO ALEKSIEJA FIEDOROWICZA NESSLERA)

Mosze Altbauer, badacz, który swą twórczość naukową poświęcił polsko-żydowskiemu kontaktom językowym, porównał swego czasu język do czułego sejsmografu. Stwierdził, że nic innego nie jest w stanie tak precyzyjnie odzwierciedlić procesów dziejowych, zjawisk i zmian zachodzących w świecie¹.

Niewątpliwie ważną cezurę pierwszej połowy XX wieku stanowi wybuch I wojny światowej. Jeden z największych w historii świata konfliktów zbrojnych objął swym zasięgiem liczne kraje europejskie, a także m.in. Stany Zjednoczone i Japonię. Tak istotne wydarzenie musiało zostać zarejestrowane przez „językowy sejsmograf”. Mam na myśli powołanie do życia jednostek leksykalnych, które odnoszą się do szeroko rozumianej dziedziny wojskowości. Rekonesans w berlińskiej Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz oraz w Deutsche Nationalbibliothek w Lipsku wskazuje jednak, że językoznawcy wprawdzie dość często podejmowali się badań poświęconych opisowi niemieckiej leksyki wojskowej dwudziestolecia międzywojennego, lecz ich źródłem były przede wszystkim własne obserwacje uczonych, relacje żołnierzy, teksty piosenek itp. Jeszcze w roku 1917 ukazały się trzy prace dotyczące języka żołnierskiego². Tuż przed wybuchem II wojny światowej temat ten kontynuowali Arthur Berkun³ i Max Fritz⁴. O języku żołnierzy wcielonych do armii czechosłowackiej pisał

¹ M. Altbauer, *Polsko-żydowskie wpływy w dziedzinie językowej*, wybór i opracowanie M. Brzezina, Kraków 2002, s. 25.

² T. Imme, *Die deutsche Soldatensprache der Gegenwart und ihr Humor*, Dortmund 1917; O. Mausser, *Deutsche Soldatensprache: ihr Aufbau und ihre Probleme*, Straßburg 1917; J. Meier, *Deutsche Soldatensprache*, „Mein Heimatland” 1917, nr 4, s. 1-12.

³ *Also sprach der Kadett... 500 Worte Kadettensprache Preussen, Bayern, Sachsen*, Karlsruhe 1937.

⁴ *Schwäbische Soldatensprache im Weltkrieg*, Stuttgart 1938.

Eugen Rippl⁵, o języku żołnierzy zrzeszonych w formacjach austrowęgierskich – Hans Commenda⁶. Reinhard Olt opublikował monografię poświęconą tekstom piosenek żołnierskich z okresu I wojny światowej⁷. Ważne opracowania to ponadto cyklicznie wydawane monografie Waltera Transfeldta, które opisywały terminologię wojskową wraz z jej etymologią i ciekawostkami językowymi⁸. Odnotować można także kilka artykułów badaczy z różnych ośrodków naukowych⁹. Nie wyszukano natomiast żadnych prac, które powstałyby na podstawie słowników ogólnych lub specjalistycznych, co stanowi przedmiot mojego zainteresowania. W polskich bazach bibliograficznych nie odnaleziono żadnej pozycji o niemieckim słownictwie wojskowym okresu międzywojennego¹⁰.

Leksyka wojskowa międzywojnia to – jak się wydaje – dość perspektywiczny, obiecujący obszar badań językoznawczych. Pierwsza połowa XX wieku obfitowała nie tylko w ważne wydarzenia historyczne (m.in. wojny światowe), lecz był to również okres nieznanego wcześniej, ogromnego postępu naukowo-technicznego. Rozwój naukowy, techniczny, technologiczny, przemysłowy, ekonomiczny, a nawet społeczny musiał prowadzić do postępu w dziedzinie wojskowości, tj. konstruowania nowoczesnej broni, unowocześniania środków komunikacji, transportu, wprowadzania przyrządów elektronicznych, wykorzystania substancji chemicznych itp. Rozrastanie się przemysłu wojskowego w momencie mobilizacji armii europejskich i światowych prowadziło też do pojawiania się nowych stanowisk dowódczych, nazw stopni wojskowych, tytułów, a także dokumentów itd. W tak sprzyjających warunkach (czas

⁵ *Die Soldatensprache der Deutschen im ehemaligen tschecho-slowakischen Heer*, Leipzig 1948.

⁶ *Die deutsche Soldatensprache in der K.u.K. österreichisch-ungarischen Armee*, Bad Neydhar-ting-Linz-Wien-Frankfurt am Main 1976.

⁷ *Krieg und Sprache*, Gießen 1980-1981.

⁸ Por. np. *Allerlei Militärisches, was mancher nicht weiß. Geschichtliche und sprachliche Plaudereien über Kunstausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in Heer und Flotte*, Berlin-Glogau 1916 (to wydanie zostało opublikowane pod pseudonimem Max Brünow); *Militärisches Allerlei, was mancher nicht weiß. Geschichtliche und sprachliche Plaudereien über Fachausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in Heer und Flotte*, Berlin 1927; *Wort und Brauch im deutschen Heer. Geschichtliche und sprachliche Betrachtungen über militärische Ausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in alter und neuer Zeit*, Hamburg 1942 i późniejsze.

⁹ Por. np. E.P. Appelt, *Vom Wesen der deutschen Soldatensprache*, „The Journal of English and Germanic Philology” 1938, nr 37, s. 367-381; P. Beyer, *Beiträge zur Feldfliegersprache*, „Zeitschrift für den deutschen Unterricht” 1917, nr 31, s. 162-165; W. Escher, *Soldatensprache*, „Schweizer Volkskunde” 1944, nr 34, s. 51-58; W. Heynen, *Vom Geist der deutschen Soldatensprache*, „Deutsche Rundschau” 1916, nr 10, s. 113-124; G. Loose, *Zur deutschen Soldatensprache des zweiten Weltkrieges*, „The Journal of English and Germanic Philology” 1947, nr 3, s. 279-289.

¹⁰ Wyszukano kilka prac, które – przynajmniej częściowo – traktują o polskim języku wojskowym międzywojnia, por. S. Kania, *Polska gwara konspiracyjno-partyzancka czasu okupacji hitlerowskiej lat 1939-1945*, Zielona Góra 1975; *idem*, *Polska gwara żołnierska lat 1914-1939*, Zielona Góra 1978; *idem*, *Próba charakterystyki strukturalnej polskiej gwary żołnierskiej lat 1918-1968*, Zielona Góra 1975; W. Pluta, *Język polski w okresie drugiej wojny światowej*, Opole 1975.

globalnych i długotrwałych działań zbrojnych oraz towarzyszący im szybki postęp technologiczny) powinien nastąpić intensywny rozwój leksyki wojskowej.

Stanisław Marciniak wskazał trzy fundamenty mówionego języka militarnego: formułowane wypowiedzi są – jego zdaniem – zwarte, zrozumiałe i pełne treści. Badacz stawia hipotezę, że powstanie w obrębie wojskowości komunikatów (komend, kryptonimów, sygnałów rozpoznawczych) o właśnie takiej charakterystyce językowej było w swej istocie prekursorskie, o setki, a nawet tysiące lat wyprzedziło współczesne praktyki tworzenia sformalizowanych, oszczędnych objętościowo, lecz bogatych treściowo wypowiedzi¹¹.

W niniejszym tekście – mającym stanowić swego rodzaju rekonesans na temat celowości prowadzenia badań nad niemiecką leksyką wojskową okresu międzywojennego – ograniczę się do rozważań o tych jednostkach, które zostały ujęte w siatce haseł słownika niemiecko-rosyjskiego (dalej: NRS) pióra Aleksieja Fiedorowicza Nesslerera. Praca ta została opublikowana w Moskwie w 1929 roku nakładem znanego wydawnictwa Советская энциклопедия. O wartości słowników drukowanych przez ten dom wydawniczy w ramach serii *Иностранные словари* wypowiadali się już niejednokrotnie rusycyści i germaniści, głównie w kontekście podjętych w ośrodku bydgoskim badań nad polszczyzną i niemczyzną radziecką okresu międzywojennego¹².

¹¹ S. Marciniak, *Język wojskowy*, Warszawa 1987, s. 6.

¹² Por. M. Cieszkowski, J. Mędelska, *O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego*, „Acta Baltico-Slavica” 2010, nr 34, s. 103-119; *idem*, *O раннем варианте немецкого советского языка (на материале Русско-немецкого словаря А.Ф. Несслера)*, „Slavia Orientalis” 2011, nr 2, s. 253-276; T. Graczykowska, *Słownik Józefa Krasnego a żywy polski język radziecki w dwudziestoleciu międzywojennym (kilka uwag o konkursie ogłoszonym przez „Трибунę Radziecką” w 1930 r.)*, „Acta Baltico-Slavica” 2010, nr XXXIV, s. 89-101; J. Mędelska, *Проблемы исследования послереволюционного варианта советского польского языка*, „Scando-Slavica” 2011, nr 47, s. 53-61; *eadem*, *Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim wydanym w latach 30. ubiegłego wieku*, [w:] *Prace Komisji Językoznawczej BTN. Język, społeczeństwo, wartości*, red. E. Laskowska, M. Jaracz, Bydgoszcz 2008, s. 275-285; J. Mędelska, M. Cieszkowski, *Pierwsze sowietyzmy w niemczyźnie współczesnej. Na podstawie porewolucyjnego słownika rosyjsko-niemieckiego*, [w:] *Sprachkontakte in Zentraleuropa*, red. A. Kątny, Frankfurt am Main 2012, s. 91-111; *idem*, *Отражение ранних вариантов советских национальных языков в московских русско-иноязычных словарях*, „Acta Baltico-Slavica” 2011, nr XXXV, s. 91-109; J. Mędelska, M. Jankowiak-Rutkowska, *O советской версии языка немцев Поволжья, отраженной московским словарем А.Ф. Несслера*, [w:] *V Международные Севастопольские Кирилло-Методиевские чтения: сборник научных работ, Севастополь 2011*, s. 205-221; *eadem*, *O становлении советских версий языков меньшинств СССР, проживавших вне исторической родины*, [w:] *Текст: филологический, социокультурный, региональный и методический аспекты. Материалы Международной конференции, Тольятти 2011*, s. 179-186; M. Sobczak, *Pierwsze radzieckie skrótownice porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksykograficznym. Zamierzenia badawcze*, [w:] *Крымско-польский сборник научных работ*, red. В.П. Казарин, Симферополь 2011, s. 225-228; *idem*, *Wybrane problemy przekładu skrótownic (na podstawie rosyjsko-niemieckiego słownika A.F. Nesslerera)*, [w:] *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, red. J. Mędelska, E. Titarienko, Bydgoszcz-Symferopol, s. 211-223; *idem*, *Аббревиатуры в русско-польской лексикографии XX века*,

Analizowany tu NRS jest drugim wydaniem opracowania Nesslera¹³. Słownik ten na 1160 stronach rejestruje 40 000 wyrazów odnoszących się do takich dziedzin, jak: nauka, polityka, literatura, technika. Jak na stronie tytułowej informuje kolegium redakcyjne, NRS notuje także jednostki należące do słownictwa potocznego. W megastrukturze¹⁴ NRS, oprócz korpusu głównego, mieści się przedmowa, instrukcja posługiwania się słownikiem, informacje o wymowie, objaśnienia stosowanych skrótów graficznych oraz aneks zawierający przegląd najważniejszych zagadnień gramatyki języka niemieckiego.

W przedmowie podano informację o uczestniczącym w pracach redakcyjnych współpracowniku Nesslera – inżynierze E.I. Martynowie – specjalście w zakresie wojskowości. Tak więc, mimo że na stronie tytułowej autorzy nie wspomnieli o lekcyce wojskowej jako jednym z istotnych obszarów tematycznych, zaangażowanie specjalisty-inżyniera pozwala przypuszczać, że opracowanie warstwy słownictwa militarnego stanowiło jednak zadanie, którego wagę i stopień trudności wydawnictwo doceniało.

Z korpusu NRS wyekscerpowałem blisko tysiąc jednostek, czyli około 4% wszystkich wyrazów włączonych do słownika. W tym miejscu ograniczę się jedynie do przedziału liter A-B, w którym odnalazłem 86 jednostek związanych z wojskowością. Analizie poddaję tylko lewą stronę artykułów hasłowych, skupiając się głównie na semantyce zgromadzonego słownictwa.

Wyekscerpowany materiał językowy można podzielić na następujące grupy tematyczne:

Manewry i operacje wojskowe

Grupa ta obejmuje 36 jednostek, a mianowicie: *Abmarsch, abmarschieren, Abstieg, Abtransport, Abwehr, abwehren, Abweisung, abziehen, Abziehen, Abzug, angreifen, Angriff, Anmarsch, anstürmen, Artillerieaufmarsch, Aufmarsch, aufmarschieren, Aufschlag, aufstellen, Aufstellung, Augenerkundung, ausrichten, Ausschweben, aussprengen, Barrikade, barrikadieren, befreien, Befreiung, Bekämpfung, bestürmen, Bestürmung, bewaffnen, Bewaffnung, Bewahrung, Blasangriff, Blasverfahren.*

[w:] *Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию кафедры методики преподавания филологических дисциплин и 40-летию международного образования в СНГ-ТНУ*, red. Т.А. Яценко, Симферополь 2013, s. 72-74; *idem*, *Структурные типы русских послереволюционных аббревиатур (на материале московского русско-польского словаря от 1933 года)*, „*Slavia Orientalis*” 2011, nr 3, s. 72-74; J. Wawrzyńczyk, *O pewnym źródle dokumentacyjnym słownictwa polskiego*, „*Poradnik Językowy*” 1990, nr 1, s. 58-60.

¹³ Pierwsze ukazało się w roku 1928.

¹⁴ Megastruktura, nazywana również strukturą ramową, to rozmieszczenie poszczególnych części słownika, por. В.П. Берков, *Двуязычная лексикография. Учебник*, Москва 2004, s. 15.

Jest to najliczniejsza z wyodrębnionych grup. Zawiera rzeczowniki i czasowniki nazywające sposoby przemieszczania się oddziałów wojskowych (np. *Abmarsch*, *abmarschieren*), typy formowania się grup żołnierzy (np. *aufstellen*, *Aufstellung*), rodzaje wykonywanych operacji (np. *Aufschlag*, *Befreiung*). Znalazły się tu także wyrazy bardziej szczegółowo oznaczające wykonywane zadania ataku na przeciwnika (np. *Bestürmung*, *Blasangriff*) oraz jeden przykład odnoszący się do manewru lotniczego (*Ausschweben*). W tej grupie zwracają uwagę trzy zapożyczenia z języka francuskiego (*Artillerie*, *Barrikade*, *barrikadieren*). Asymilowanie przez niemczyznę wyrazów pochodzenia francuskiego (nie tylko tych związanych z wojskowością) nie było wówczas zjawiskiem nowym. Peter von Polenz, badacz historii języka niemieckiego, pierwsze francuskie pożyczki wojskowe odniósł do schyłku XVII wieku. Proces zapożyczenia łączył się z nawiązaną wówczas wymianą handlową między Francją i Niemcami¹⁵. Kwerenda w zbiorach cyfrowych (korpusach) włączonych do internetowej bazy DWDS (*Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*) wykazuje, że źródło to zawiera zaledwie jedno poświadczenie czasownika *barrikadieren* (w tekście opublikowanym w 1927 roku w „Reklame-Praxis”), podczas gdy liczba poświadczeń rzeczownika *Barrikade* sięga kilku tysięcy. Fakt ten wart jest głębszej analizy¹⁶.

Formacje i struktury organizacyjne

Grupa ta obejmuje dziewięć jednostek. Są to: *Abteilung*, *Angriffskolonne*, *Artillerieabteilung*, *Artilleriebeobachtungsabteilung*, *Artillerieverbindungskommando*, *Artillerietruppe*, *Artilleriezug*, *Bataillon*, *Brigade*. Tu na pierwszy plan wysuwają się wyrazy pochodzenia francuskiego, wszystkie bowiem spośród wymienionych jednostek – poza pierwszą – mają taką właśnie etymologię. DWDS w ogóle nie zawiera w swych korpusach compositów *Artilleriebeobachtungsabteilung*, *Artillerieverbindungskommando* i *Artilleriezug*, bardzo skąpo dokumentuje występowanie złożen *Angriffskolonne* (zaledwie kilkanaście wystąpień) i *Artillerietruppe* (tylko jedno poświadczenie).

Funkcje i stopnie

¹⁵ P. Polenz, *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart, Band II. 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin-New York 1994, s. 82.

¹⁶ W słowniku etymologicznym pod redakcją Friedricha Kluge czytamy, że czasownik *barrikadieren* używany był bardzo rzadko od schyłku XVIII wieku. Częściej pojawiała się forma *verbarrikadieren*, lecz przede wszystkim w znaczeniu ironicznym, metaforycznym, por. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, red. F. Kluge, Berlin 2011, s. 185.

Znajduje się tu pięć jednostek: *Angreifer*, *Artillerist*, *Befehlshaber*, *Befreier*, *Bekämpfer*. Grupę tę potraktowałem bardzo szeroko, kwalifikując do niej nie tylko te wyrazy, które odnoszą się do osób sprawujących określone funkcje w strukturach wojskowych (np. *Befehlshaber*), lecz także nazwy osób (żołnierzy) wykonujących pewne operacje (np. *Angreifer* ‘ktoś, kto wykonuje atak’, *Befreier* ‘ktoś, kto uczestniczy w operacji uwalniania, oswabadzania’). Oczywiście jednostki *Befreier* czy *Bekämpfer* – szczególnie we współczesnej niemieckiej – nie należą we wszystkich możliwych użyciach do dziedziny wojskowości. DWDS poświadcza jednak to zabarwienie znaczeniowe w tekstach pochodzących z okresu międzywojennego, np.: *Man unternahm dennoch die Invasion in der Erwartung, daß die große Masse der französischen Bevölkerung royalistisch gesinnt sei und die deutschen Truppen als Befreier begrüßen werde*¹⁷.

Rozkazy, dyrektywy

W przedziale liter A-B analizowanego słownika znalazło się 8 jednostek, które można zakwalifikować jako wyrażenie rozkazów czy różnego rodzaju dyrektyw postępowania: *abmelden*, *Abmeldung*, *abordnen*, *Abordnung*, *Angriffsbefehl*, *Befehl*, *befehlen*, *befehlerisch**. Ostatni wyraz oznaczam gwiazdką, gdyż jego zakwalifikowanie do tej grupy nie jest oczywiste z uwagi na to, że mamy tu do czynienia z przymiotnikiem¹⁸. Sądzę jednak, że ze względu na znaczenie tego wyrazu (‘kategoryczny, ostry’) można go tu włączyć.

Dokumenty

Pięć jednostek odnosi się do dokumentów wojskowych: *Artillerieskarte*, *Befehlsform*, *Bericht*, *berichten**, *Berichtzettel*. W korpusach DWDS brakuje złożenia *Artillerieskarte*.

Obszary działań zbrojnych, ćwiczeń wojskowych

W ekscerpce znalazły się trzy takie jednostki: *Angriffsfront*, *Artillerieschießplatz*, *Aufmarschgebiet*. Drugie ze złożów – galicyzm – nie występuje w bazie DWDS.

¹⁷ H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte – Vierter Teil: Neuzeit*, Berlin 1920, s. 4187 (adres bibliograficzny podaję za DWDS).

¹⁸ W dalszej części tekstu znakiem gwiazdki (*) konsekwentnie sygnalizować będę niejednoznaczność klasyfikacji.

Broń, statki powietrzne i pojazdy zbrojne

Do tej grupy odnieść można dziewięć jednostek: *Abwehrfeuer*, *Abwehrkanone*, *Artillerieflieger*, *Artillerieflugzeug*, *Begleitkampfwagen*, *Bombe*, *bombenfest**, *bombensicher**, *Bombenflugzeug*. Tutaj również odnotować należy rzadkie występowanie złożzeń z częścią *Artillerie-* w korpusach DWDS (odpowiednio sześć i jeden raz).

Edukacja, szkolenie

Osiem jednostek odnosi się do edukacji wojskowej: *Artillerieschießschule*, *Artilleriewesen*, *Artilleriewirkung**, *Befestigungskunst*, *Befestigungslehre*, *Befestigungswesen*, *Befestigungslehre*, *Befestigungswerk*. Na uwagę zasługuje złożenie *Befestigungskunst* ('sztuka fortyfikacji'). DWDS nie zawiera poświadczeń dowodzących występowania tej jednostki w nowszej niemczyźnie (ostatnie spośród 12 zarejestrowanych użyć pochodzi z roku 1948). Tymczasem zbliżona do niego znaczeniowo jednostka *Befestigungswesen* ('nauka o fortyfikacji') ma sześciokrotnie mniej wystąpień, w dodatku ostatni przykład pochodzi z 1928 roku. Również dwukrotnie odnotowano synonimiczne compositum *Befestigungslehre* (ale ostatni raz w roku 1989).

Dwóch jednostek – *Bauernaufstand* oraz *Beurlauberstand* – nie udało się zakwalifikować do żadnej z wydzielonych grup. Pierwsza z nich oznacza 'powstanie chłopskie', druga zaś 'stan żołnierzy urlopowanych'. Zapewne kontynuacja prac nad leksyką wojskową odzwierciedloną w NRS pozwoli na wyróżnienie dodatkowych działów tematycznych, w których te jednostki zostaną ujęte.

Wstępny przegląd lewej strony artykułów hasłowych wyekscerpowanych z opracowania Nesslera pozwala przypuszczać, że warto podjąć studia nad leksyką wojskową okresu międzywojennego. Analiza materiału językowego zawartego w przedziale liter A-B wskazuje, że ówczesna leksyka militarna obejmowała wiele grup tematycznych, dotyczyła różnych aspektów wojskowości, także, co ciekawe, edukacji. W ekscerpce jest wiele zapożyczeń z języka francuskiego, które warto prześledzić pod kątem ich asymilacji i żywotności w niemczyźnie. Istotnym elementem badań może być też porównanie leksyki wojskowej wyekscerpowanej z NRS ze słownictwem zawartym w innych słownikach dwujęzycznych dwudziestolecia międzywojennego i opis tych jednostek w niemiecko-rosyjskiej konfrontacji przekładowej. Warto – jak się wydaje – podjąć kompleksowe studia poświęcone zarysowanej tu tematyce.

Bibliografia

Słowniki

- DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, www.dwds.de [dostęp: 24-25.01.2014 r.].
Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, red. F. Kluge, Berlin 2011.
 RNS – *Немецко-русский словарь*, red. А.Ф. Несслер, Москва 1929.

Literatura przedmiotu

- Altbauer M., *Polsko-żydowskie wpływy w dziedzinie językowej*, wybór i opracowanie M. Brzezina, Kraków 2002.
- Appelt E.P., *Vom Wesen der deutschen Soldatensprache*, „The Journal of English and Germanic Philology” 1938, nr 37, s. 367-381.
- Berkun A., *Also sprach der Kadett... 500 Worte Kadettensprache Preussen, Bayern, Sachsen*, Karlsruhe 1937.
- Берков В.П., *Двуязычная лексикография. Учебник*, Москва 2004.
- Beyer P., *Beiträge zur Feldfliegersprache*, „Zeitschrift für den deutschen Unterricht” 1917, nr 31, s. 162-165.
- Brünow M. (Transfeldt W.), *Allerlei Militärisches, was mancher nicht weiß. Geschichtliche und sprachliche Plaudereien über Kunstausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in Heer und Flotte*, Berlin-Glogau 1916.
- Cieszkowski M., Mędelśka J., *O potrzebie podjęcia badań nad radziecką wersją języków mniejszości narodowych byłego Związku Radzieckiego*, „Acta Baltico-Slavica” 2010, nr 34, s. 103-119.
- , Mędelśka J., *O раннем варианте немецкого советского языка (на материале Русско-немецкого словаря А.Ф. Несслера)*, „Slavia Orientalis” 2011, nr 2, s. 253-276.
- Commenda H., *Die deutsche Soldatensprache in der K.u.K. österreichisch-ungarischen Armee*, Bad Neydharting-Linz-Wien-Frankfurt am Main 1976.
- Escher W., *Soldatensprache*, „Schweizer Volkskunde” 1944, nr 34, s. 51-58.
- Fritz M., *Schwäbische Soldatensprache im Weltkrieg*, Stuttgart 1938.
- Graczykowska T., *Słownik Józefa Krasnego a żywy polski język radziecki w dwudziestoleciu międzywojennym (kilka uwag o konkursie ogłoszonym przez „Trybunę Radziecką” w 1930 r.)*, „Acta Baltico-Slavica” 2010, nr XXXIV, s. 89-101.
- Heynen W., *Vom Geist der deutschen Soldatensprache*, „Deutsche Rundschau” 1916, nr 10, s. 113-124.
- Imme T., *Die deutsche Soldatensprache der Gegenwart und ihr Humor*, Dortmund 1917.
- Kania S., *Polska gwara konspiracyjno-partyzancka czasu okupacji hitlerowskiej lat 1939-1945*, Zielona Góra 1975.
- , *Polska gwara żołnierska lat 1914-1939*, Zielona Góra 1978.
- , *Próba charakterystyki strukturalnej polskiej gwary żołnierskiej lat 1918-1968*, Zielona Góra 1975.
- Loose G., *Zur deutschen Soldatensprache des zweiten Weltkrieges*, „The Journal of English and Germanic Philology” 1947, nr 3, s. 279-289.

- Marciniak S., *Język wojskowy*, Warszawa 1987.
- Mausser O., *Deutsche Soldatensprache: ihr Aufbau und ihre Probleme*, Straßburg 1917.
- Meier J., *Deutsche Soldatensprache*, „Mein Heimatland” 1917, nr 4, s. 1-12.
- Mędelaska J., *Проблемы исследования послереволюционного варианта советского польского языка*, „Scando-Slavica” 2001, nr 47, s. 53-61.
- , *Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim wydanym w latach 30. ubiegłego wieku*, [w:] *Prace Komisji Językoznawczej BTN. Język, społeczeństwo, wartości*, red. E. Laskowska, M. Jaracz, Bydgoszcz 2008, s. 275-285.
- Mędelaska J., Cieszkowski M., *Pierwsze sowietyzmy w Niemczech współczesnej. Na podstawie porewolucyjnego słownika rosyjsko-niemieckiego*, [w:] *Sprachkontakte in Zentraleuropa*, red. A. Kątny, Frankfurt am Main, 2012, s. 91-111.
- , *Отражение ранних вариантов советских национальных языков в московских русско-иноязычных словарях*, „Acta Baltico-Slavica” 2011, nr XXXV, s. 91-109.
- Mędelaska J., Jankowiak-Rutkowska M., *О советской версии языка немцев Поволжья, отраженной московским словарем А.Ф. Несслера*, [w:] *V Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения: сборник научных работ*, Севастополь 2011, s. 205-221.
- , *О становлении советских версий языков меньшинств СССР, проживавших вне исторической родины*, [w:] *Текст: филологический, социокультурный, региональный и методический аспекты. Материалы Международной конференции*, Тольятти 2011, s. 179-186.
- Olt R., *Krieg und Sprache*, Gießen 1980-1981.
- Pluta W., *Język polski w okresie drugiej wojny światowej*, Opolo 1975.
- Polenz P., *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Band II. 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin-New York 1994.
- Rippl E., *Die Soldatensprache der Deutschen im ehemaligen tschecho-slowakischen Heer*, Leipzig 1948.
- Sobczak M., *Pierwsze radzieckie skrótownice porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksyko-graficznym. Zamierzenia badawcze*, [w:] *Крымско-польский сборник научных работ*, red. В.П. Казарин, Симферополь 2011, s. 225-228.
- , *Wybrane problemy przekładu skrótownic (na podstawie rosyjsko-niemieckiego słownika A.F. Nessler)*, [w:] *Dialog kultur. Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi*, red. J. Mędelaska, E. Titarienko, Bydgoszcz-Symferopol, s. 211-223.
- , *Аббревиатуры в русско-польской лексикографии XX века*, [w:] *Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию кафедры методики преподавания филологических дисциплин и 40-летию международного образования в СНГ-ТНУ*, red. Т.А. Яценко, Симферополь 2013, s. 72-74.
- , *Структурные типы русских послереволюционных аббревиатур (на материале московского русско-польского словаря от 1933 года)*, „Slavia Orientalis” 2011, nr 3, s. 405-417.
- Transfeldt W., *Militärisches Allerlei, was mancher nicht weiß. Geschichtliche und sprachliche Plaudereien über Fachausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in Heer und Flotte*, Berlin 1927.

–, *Wort und Brauch im deutschen Heer. Geschichtliche und sprachliche Betrachtungen über militärische Ausdrücke, Einrichtungen und Gebräuche in alter und neuer Zeit*, Hamburg 1942.

Wawrzyńczyk J., *O pewnym źródle dokumentacyjnym słownictwa polskiego*, „Poradnik Językowy” 1990, nr 1, s. 58-60.

Uwagi wstępne o niemieckiej leksyce wojskowej okresu międzywojennego (na podstawie *Słownika niemiecko-rosyjskiego* A. F. Nesslerera)

Streszczenie: Artykuł stanowi przyczynek do badań poświęconych niemieckiej leksyce wojskowej okresu międzywojennego. Ustalono, że nieliczni badacze, którzy do tej pory podejmowali ten wątek studiów językoznawczych, opierali swoje analizy na własnych obserwacjach, relacjach żołnierzy oraz tekstach piosenek wojskowych. Żadna z prac nie bazowała na opisie źródeł leksykograficznych. W części empirycznej artykułu przeprowadzono analizę blisko 100 jednostek wyekscerpowanych z przedziału liter A-B *Słownika niemiecko-rosyjskiego* autorstwa A. F. Nesslerera, wydanego w Moskwie w 1929 roku. Zgromadzone jednostki leksykalne sklasyfikowano w dziewięciu grupach semantycznych, uwzględniając różne warstwy słownictwa militarne. Ustalono, że wiele leksemów to zapożyczenia z języka francuskiego (galicyzmy). Ich żywotność w niemczyźnie międzywojnia, jak wykazał przegląd korpusów DWDS, była jednak zróżnicowana.

Słowa kluczowe: niemiecka leksyka wojskowa, okres międzywojenny, *Słownik niemiecko-rosyjski* A.F. Nesslerera, zapożyczenia

Preliminary remarks on German military lexis of the interwar period (a study based on A.F. Nessler's *German-Russian Dictionary*)

Summary: The present paper demonstrates a preliminary study of German military lexis of the interwar period. It has been established that even though scientists have already undertaken such research, they have so far based it on their own observations, accounts of soldiers and military song lyrics. None of the works have made use of dictionary sources. Out of all entries in A.F. Nessler's *German-Russian Dictionary*, published in Moscow in 1929, nearly one hundred items beginning with the letters A and B were selected and subjected to examination in the present article. They were divided into nine semantically distinct groups, representing various categories of military lexis. Moreover, it has been established that many entries are loan-words from French. As the analysis of the DWDS corpora has shown, their lifespan in the German language tended to vary from word to word.

Key words: German military lexis, interwar period, A.F. Nessler's *German-Russian dictionary*, loan-words